

Хаймулдина Анара Юрьевнанын
«8D011 – Педагогика және психология» кадрларды даярлау бағыты
«8D01101 – Педагогика және психология» білім беру бағдарламасы
бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін дайындалған
«Педагогикалық дайындық үдерісінде магистранттардың жобалық
қызметінің мәдениетін қалыптастыру» тақырыбындағы диссертациясына
АҢДАТПА

Зерттеудің өзектілігі. Қазіргі заманғы білім беру жоғары деңгейде кәсіби қызметті жүзеге асыра алатын мамандарды даярлауға бағытталған. Қазақстан Республикасында жоғары білім мен ғылымды дамытудың 2023-2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында жоғары білім беруді табысты цифрлық трансформациялаудың шарттарының бірі дәстүрлі оқыту нысанынан жобалау қызметі арқылы оқыту әдістеріне көшу болып табылатыны атап өтілген. Рим коммуникесінде (2020) жоғары оқу орындарының білім алушыларын «белсенді, сыни тұрғыдан ойлайтын және жауапты азаматтарға айналу» үшін даярлаудың маңыздылығы атап өтіледі. Осыған байланысты жобалау қызметі және мамандардың жобалау қызметінің мәдениетін қалыптастыру ерекше өзекті болып отыр.

Бұл жағдайда жоғары және кәсіптік білім беру ұйымдарында (ЖКББҰ) педагогтарды даярлауға ерекше көңіл бөлінеді. Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру бағдарламалары жоғары білікті педагогикалық, ғылыми және басқарушылық кадрларды даярлауға, сондай-ақ олардың ғылыми, педагогикалық және кәсіби құзыреттілік деңгейін жүйелі арттыруға бағытталған. Қазіргі педагогтың міндеттерінің бірі – өзінің кәсіби шеберлігін, зерттеу, зияткерлік және шығармашылық деңгейлерін үздіксіз жетілдіру. Бүгінгі таңда жұмыс берушілер белгілі бір кәсіби міндеттерді шешу үшін қажетті техникалық дағдылары дамыған мамандарды ғана емес, сонымен қатар «шығармашылық және инновация дағдылары», «командалық жұмыс дағдылары», «көшбасшылық дағдылары», «өзгерістерге бейімделу», «басқару дағдылары», «нәтижеге бағдарлау» сияқты «жұмсақ» дағдыларға ие мамандарды даярлауға мүдделі. Басқаша айтқанда, қазіргі педагог оқытылатын пәндер бойынша терең білімге ие болып қана қоймай, коммуникация, кооперация, креативтілік, сыни ойлау дағдыларын («4К» деп аталатын құзыреттер) меңгеруі, цифрлық технологияларды бағдарлай білуі, командада жұмыс істей білуі, жобаларды табысты басқара білуі тиіс, ол үшін жобалау қызметінің әдістерін білу ғана емес, сонымен қатар жобалық қызметтің қалыптасқан тұтас мәдениетіне ие болу.

Магистранттарды педагогикалық даярлауда жобалық қызмет және соның нәтижесінде жобалық қызмет мәдениеті ерекше рөл атқарады: магистранттарды оқыту процесін педагогикалық практиканың нақты жағдайларына жақындатады; зерттеу жұмысының дағдыларын дамытады; топтық жұмысқа, көшбасшылық қасиеттер мен шығармашылықтың көрінісіне итермелейді; өзін-өзі реттеу және өзінің кәсіби даму стратегиясын құру қабілетін арттырады. Алайда магистранттарды педагогикалық даярлаудың қолданыстағы жүйесінде жобалық қызмет мәдениетін мақсатты қалыптастыру мәселесі жеткіліксіз әзірленген, атап

айтқанда, осы процесті жүйелі ұйымдастыруды қамтамасыз ететін тұтас модель жоқ.

Магистранттарды кәсіби және педагогикалық даярлау мәселелеріне отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері арналады: Д.Б. Абыкенова, А.Ж. Аяпбергенова, Б.Ш. Баймухамбетова, С.Ч. Байсултанова, А.А. Булатбаева, А.С. Донцов, К.А. Есенова, Ж.Е. Иманчиев, Л.К. Наумова, Ю.В. Соляников, Ю.В. Сорокопуд, L. Darling-Hammond, O. Fizeshi, F. Ries, C.M. de M. Tavares және т. б.

Жобалар әдісі мен жобалық оқыту мәселелерімен Е.Н. Дауенов, Ж.А. Мамытбаева, Д.И. Мухатаева сияқты қазақстандық ғалымдар айналысты. Бұл мәселені зерттеген шетелдік ғалымдар: Р.М. Антропова, А.Л. Блохин, Г.Б. Голуб, И.И. Джужук, Л.А. Дорджиева, Г.А. Забелина, Е.В. Котова, Е.А. Пеньковских, И.Н. Смирнова, Y. Cho, D.S. Fleming, P. Guo, M. Kubiato, J. Ravitz, H. Roessingh және т. б.

Жобалық қызметті зерттеу мәселелеріне арналған көптеген жұмыстар бар: М.Б. Курманбекова, А.Ж. Қасаболат, В.В. Савельева, А.Н. Волкова, Е.А. Земляницына, Т.О. Катербарг, А.С. Опанасец, Н.П. Русинова, С.А. Цыплакова және т. б. В.Д. Васильева, Т.В. Васильева, И.С. Исламбекова, И.П. Пономарева, Т.Л. Стенина, Л.А. Филемонюк жобалық мәдениеттің табиғатын зерттеді.

Зерттеулердің өсіп келе жатқан санына және жобалық қызмет мәселелері бойынша жеткілікті бай теориялық базаға қарамастан **қайшылықтар** бар:

- мемлекеттік білім беру стандарттарының талаптары мен магистратураның білім беру бағдарламаларында жобалық қызметтің жоғары деңгейіне ие түлектерге жұмыс берушілердің сұраныстары мен жобалық қызметтің нақты фрагменттік сипаты арасында;

- магистранттарды педагогикалық даярлауға жобалық қызметінің мәдениетін қалыптастырудың тұтас моделін енгізу қажеттілігі мен жобалық, зерттеу және педагогикалық практикалардың интеграциясын қамтамасыз ететін тиімді әдістемелік шешімдердің болмауы арасында.

Анықталған қайшылықтар педагогикалық дайындық процесінде магистранттардың жобалық қызметінің мәдениетін қалыптастырудың оңтайлы психологиялық-педагогикалық жағдайларын іздеуден тұратын **зерттеу мәселесін** анықтауға мүмкіндік берді. Бұл мәселе диссертациялық зерттеу тақырыбын «Педагогикалық дайындық үдерісінде магистранттардың жобалық қызметінің мәдениетін қалыптастыру» тақырыбын таңдауға әкелді.

Зерттеу мақсаты: педагогикалық дайындық үдерісінде магистранттардың жобалық қызметінің мәдениетін қалыптастыру моделін теориялық негіздеу, әзірлеу және эксперименттік тексеру.

Зерттеу нысаны: магистранттарды педагогикалық даярлау үдерісі.

Зерттеу пәні: магистранттардың жобалық қызметінің мәдениетін қалыптастыру.

Зерттеу гипотезасы: егер магистранттарды педагогикалық даярлау үдерісі оның құрылымдық компоненттерінің интеграциясын қамтамасыз ететін ғылыми негізделген модель негізінде жүзеге асырылса, **онда** магистранттардың

жобалау қызметінің мәдениетін қалыптастыру тиімді болады, **өйткені** осы құрылымның барлық компоненттерінің (аксиологиялық компонент, когнитивті-әрекеттік компоненті, шығармашылық компонент, рефлексивті компонент) тұтастығы мен өзара байланысты қалыптасуы қамтамасыз етіледі.

Зерттеудің мақсаты мен гипотезасына сүйене отырып, **міндеттер** тұжырымдалды:

1. Магистранттарды педагогикалық даярлау мазмұнын іріктеудің ерекшеліктері мен принциптерін сипаттау.

2. Магистранттарды педагогикалық даярлаудағы жобалау қызметінің ерекшеліктері мен құрылымын ашу.

3. Педагогикалық дайындық үдерісінде магистранттардың жобалық қызметі мәдениетінің мәні мен құрылымын және оның диагностикасын анықтау және негіздеу.

4. Педагогикалық даярлық үдерісінде магистранттардың жобалау қызметінің мәдениетін қалыптастыру моделін әзірлеу және негіздеу.

5. Магистранттардың жобалық қызметі мәдениетінің бастапқы деңгейін анықтау.

6. Магистранттардың жобалық қызметінің мәдениетін қалыптастыру моделін іске асыру бойынша педагогикалық эксперимент жүргізу, оның тиімділігін бағалау.

Зерттеудің жетекші идеясы педагогикалық даярлық үдерісі магистранттардың жобалау қызметі мәдениетін қалыптастырудың тиімді моделін әзірлеу және енгізу қазіргі білім беру жағдайында олардың тиімді кәсіби және жобалау қызметіне дайындығын қамтамасыз ететін жобалау қызметі мәдениетінің қалыптасу деңгейін арттыруға ықпал етеді.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізін құрады:

- жүйелі тәсіл (Я.А. Коменский, К.Д. Ушинский, В.Г. Афанасьев, В.А. Сластенин, З.А. Куттыкужанова, С.С. Алдабергенова);

- іс-әрекеттік тәсіл (Л.С. Выготский, А.Н. Леонтьев, Н.Ф. Талызина, А.Г. Асмолов, О.Б. Епишева);

- тұлғаға бағытталған тәсіл (В.В. Сериков, И.С. Якиманская, Е.В. Бондаревская, А.А. Фалеева, С.А. Касенова);

- мәдени тәсіл (В.А. Сластенин, Е.В. Бондаревская, И.Ф. Исаев, Н.Б. Крылова, Ж.Н. Абишева);

- аксиологиялық тәсіл (А. Маслоу, С.Л. Рубинштейн, Ш. Шварц, Т. Biedenbach);

- үздіксіз кәсіптік білім берудің теориялық негіздері (Э.Ф. Зеер, А.М. Новиков, Е.И. Бурдина);

- жобалық оқыту және педагогикалық жобалау тұжырымдамалары (Дж. Дьюи, У. Килпатрик, Е.И. Исаев, Е.С. Полат, Р.М. Антропова, Е.В. Котова, А.Д. Кариев, Ж.А. Мамытбаева, Е.Н. Дауенов).

Зерттеу әдістері. Біздің зерттеуімізде теориялық әдістер, соның ішінде зерттеу тақырыбы бойынша нормативтік-құқықтық құжаттар мен әдебиеттерді теориялық талдау; салыстырмалы-салғастырмалы талдау; модельдеу қолданылды. Зерттеудің эмпирикалық әдістері де қолданылды: сауалнамалар

мен тестілеу, өзін-өзі бағалау және рефлексия, педагогикалық бақылау, қызмет өнімдерін талдау. Педагогикалық дайындық процесінде магистранттардың жобалық қызметінің мәдениетін қалыптастырудың әзірленген моделінің тиімділігін тексеру мақсатында педагогикалық эксперимент әдісі қолданылды. Алынған нәтижелердің дұрыстығын сипаттау және тексеру үшін сапалық және сандық талдауды (SPSS Statistics), математикалық статистика әдісін қамтитын деректерді талдау әдістерінің кешені пайдаланылды.

Зерттеу кезеңдері. Зерттеу 2019-2026 жылдар аралығында жүргізілді.

Бірінші кезең (2019-2020 жылдар). Бұл кезеңде зерттеу мәселесінің теориялық негіздемесі жүзеге асырылды. Магистранттарды педагогикалық даярлаудың қазақстандық және шетелдік тәжірибесі зерттелді, бұл педагогикалық даярлықтың ерекшеліктерін сипаттауға мүмкіндік берді. Магистранттарды педагогикалық даярлау мазмұнын іріктеу қағидаттары сипатталды, осы үдерістегі жобалау қызметінің ерекшеліктері мен құрылымы ашылды. Педагогикалық дайындық үдерісінде магистранттардың жобалық қызметі мәдениеті мәселесі бойынша психологиялық-педагогикалық және әдістемелік зерттеулер талданды, бұл жобалық қызмет мәдениетінің мәні мен құрылымын анықтауға және негіздеуге мүмкіндік берді.

Екінші кезең (2020-2021 жылдар). Осы кезеңде педагогикалық даярлық үдерісінде магистранттардың жобалық қызметі мәдениетінің компоненттерін диагностикалаудың теориялық негіздемесін әзірлеу және теориялық негіздеу бойынша жұмыс жүргізілді. Сондай-ақ магистранттардың жобалық қызметі мәдениетін қалыптастыру моделі әзірленді және теориялық негізделді. Бұл модель құрылымдық-функционалдық ретінде әзірленді және магистратура жағдайында жобалық қызмет мәдениетін кезең-кезеңімен қалыптастыру логикасын көрсетті. Сонымен қатар, магистранттардың жобалау қызметі мәдениетінің қалыптасуының бастапқы деңгейін анықтау бойынша мақсатты жұмыс жүргізілді – анықтаушы эксперимент жүргізілді, оның барысында жобалау қызметі мәдениетінің компоненттерін диагностикалауға бағытталған әзірленген диагностикалық құралдар қолданылды.

Үшінші кезең (2021-2026 жылдар). Көрсетілген кезеңде магистранттардың жобалық қызметі мәдениетін қалыптастыру моделін іске асыру және оның тиімділігін бағалау бойынша педагогикалық эксперимент жүргізілді. Эксперимент жоғары оқу орнының білім беру процесінің табиғи жағдайларында жүзеге асырылды және қалыптастырушы мен бақылау кезеңдерін қамтыды. Алынған деректерді өңдеу және талдау жүргізілді, жүргізілген зерттеу жұмысы бойынша қорытындылар жасалды, диссертация ресімделді.

Зерттеудің эксперименттік базасы: «Торайғыров университеті» КеАҚ, «Әлкей Марғұлан атындағы Павлодар педагогикалық университеті» КеАҚ.

Зерттеудің ғылыми жаңалығы келесідей:

- магистранттарды педагогикалық даярлау мазмұнын іріктеудің ерекшеліктері мен принциптері анықталды және жүйелі сипатталды;
- «жобалық қызмет мәдениеті» ұғымының мазмұны жобалық қызмет құндылық қатынасын, оны жүзеге асыру үшін қажетті білім мен дағдыларды

калыптастыруды, кәсіби міндеттерді талдауға және шығармашылықпен шешуге мүмкіндік беретін ойлау ерекшеліктерін, өз іс-әрекетін рефлексивті түрде түсіну қабілетін қамтитын интегративті жеке-кәсіби құрылым ретінде нақтыланды;

- келесі компоненттерден тұратын магистранттардың жобалық қызметі мәдениетінің құрылымы анықталды және теориялық тұрғыдан негізделген: аксиологиялық компонент, когнитивті-іс-әрекеттік компонент, шығармашылық компонент, рефлексивті компонент;

- магистранттардың жобалық қызметі мәдениетінің компоненттерін зерттеудің диагностикалық құралдары әзірленді және сыналды;

- педагогикалық дайындық процесінде магистранттардың жобалық қызметінің мәдениетін қалыптастыру моделінің тиімділігі әзірленді және эксперименталды түрде тексерілді.

Зерттеудің теориялық маңыздылығы магистранттардың жобалық қызметі мәдениеті саласындағы педагогикалық ғылымның тұжырымдамалық аппаратын нақтылау болып табылады. Жүргізілген зерттеу жұмысы магистранттардың педагогикалық дайындығы мен жобалық оқытудың теориялық аспектілерін тереңдетеді. Алынған нәтижелер магистранттың жеке басының кәсіби дамуының мәдени қалыптастырушы факторы ретінде жобалық қызмет мәселелерін одан әрі зерттеуде теориялық негіз ретінде пайдаланылуы мүмкін.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы жоғары оқу орнының білім беру процесіне бейіндік магистратураны бітірген және педагогикалық бейін бағдарламасын меңгерген тұлғалар үшін екі курсты – «Білім берудегі жобалық қызмет» курсын және «Педагогтың soft-skills дамыту» курсын әзірлеу және енгізу болып табылады. Сонымен қатар, «Жоғары мектеп педагогикасы» пәнін оқу шеңберінде ғылыми-педагогикалық бейін бойынша оқитын магистранттар үшін аталған пәннің syllabus-ына ғылыми-зерттеу жұмысының нәтижелері енгізілді, «Жоғары мектеп педагогикасы» пәнін оқу процесінде магистранттардың жобалық қызметі» оқу құралы әзірленді және шығарылды. Әзірленген курстар, оқу құралы, сондай-ақ ғылыми-зерттеу жұмысының нәтижелері болашақта ЖОО-ның білім беру процесінде ғана емес, сонымен қатар қазіргі педагогтардың біліктілігін арттыру курстарында да қолданыла алады.

Қорғауға шығарылатын негізгі ережелер:

1. Шетелде және Қазақстан Республикасында магистранттарды педагогикалық даярлаудың ерекшеліктері білім беру жүйелерінің ерекшелігіне байланысты. Негізгі айырмашылықтар білім беру бағдарламаларының икемділігімен, зерттеу қызметіне баса назар аударумен және білімді практикада қолданумен байланысты. Магистранттарды педагогикалық даярлау мазмұнын іріктеу қағидаттары: білім беру мазмұнының қоғамды, ғылымды, мәдениетті және тұлғаны дамыту талаптарына сәйкестігі қағидатын; құндылықтандыру қағидатын; білім беру мазмұнын қалыптастырудың озық (болжамды) сипаты қағидатын қамтиды; кәсіби білім беру мазмұнын ізгілендіру қағидаты; іргелендіру қағидаты; баламалылық қағидаты; кәсіптік және педагогикалық дамудың үздіксіздік қағидаты.

2. Жобалық қызмет – бұл алдын-ала жоспарланған нәтижеге қол жеткізуге бағытталған ерекше сипаттағы қызмет: белгілі бір түпнұсқа өнімді немесе қызметті құру.

3. Жобалық қызмет мәдениеті – бұл жобалық қызмет құндылық қатынасын, оны жүзеге асыру үшін қажетті білім мен дағдыларды қалыптастыруды, кәсіби міндеттерді талдауға және шығармашылықпен шешуге мүмкіндік беретін ойлау ерекшеліктерін, өз іс-әрекетін рефлексивті түрде түсіну қабілетін қамтитын интегративті жеке және кәсіби құрылым. Оған аксиологиялық компонент, когнитивті-іс-әрекеттік компонент, шығармашылық компонент, рефлексивті компонент кіреді. Педагогикалық даярлық үдерісінде магистранттардың жобалау қызметі мәдениетінің компоненттерін диагностикалау сауалнамаларды, жобалау қызметінің теориялық негіздерін білуге арналған тест тапсырмаларын, жобаларды талдауды қамтиды.

4. Педагогикалық даярлық үдерісінде магистранттардың жобалау қызметінің мәдениетін қалыптастыру моделі модельдің мақсатын, міндеттері мен қағидаттарын көрсететін нысаналы блокты; жобалау қызметі мәдениетінің аксиологиялық, когнитивтік-іс-әрекеттік, шығармашылық және рефлексивті компоненттерін кезең-кезеңімен қалыптастыруға бағытталған педагогикалық жағдайлар, нысандар, әдістер мен құралдар жүйесін қамтитын процестік-технологиялық блокты; нәтижелік блокта магистранттардың жобалық қызметі мәдениетінің қалыптасу деңгейлері ұсынылған.

5. Педагогикалық эксперимент магистранттардың жобалық қызметінің мәдениетін қалыптастыру моделін жүзеге асыруға бағытталған, оның нәтижелері ұсынылған модельдің тиімділігін растайды.

Зерттеу нәтижелерінің негізділігі мен сенімділігіне өзекті философиялық және психологиялық-педагогикалық теорияларды қолдану, зерттеу құрылымының логикалық құрылысы, бірін-бірі толықтыратын әдістерді кешенді қолдану, білім беру процесінің нақты жағдайында педагогикалық экспериментті жүзеге асыру және алынған нәтижелерді статистикалық өңдеу арқылы қол жеткізілді.

Зерттеу нәтижелерін сынақтан өткізу және енгізу халықаралық ғылыми конференцияларда зерттеудің негізгі ережелерін ұсыну процесінде жүзеге асырылды – 3 жарияланым (Павлодар қ., Қазақстан Республикасы, 2020 жыл; Уфа қ., Ресей Федерациясы, 2020 жыл; Мурманск қ., Ресей Федерациясы, 2024 жыл), ҚР ҒЖБМ ҒЖБССҚК ұсынған журналдарда – 3 жарияланым, «Scopus/Web of Science» ақпараттық базасына кіретін журнал –1 басылым.

Диссертацияның құрылымы. Диссертациялық жұмыс кіріспеден, үш бөлімнен, қорытындыдан, пайдаланылған дереккөздер тізімінен, қосымшалардан тұрады. Жұмыста 31 сурет, 31 кесте, 4 қосымша бар.

Кіріспеде зерттеу тақырыбының өзектілігі негізделеді, оның даму дәрежесі анықталады, зерттеу мақсаты, міндеттері, объектісі мен пәні тұжырымдалады, гипотеза ұсынылады, зерттеу әдістері, кезеңдері мен базасы сипатталады, диссертацияның ғылыми жаңалығы, теориялық және практикалық маңыздылығы ашылады, қорғауға ұсынылатын ережелер ұсынылады, сондай-ақ диссертацияның сынақтары мен құрылымдары туралы мәліметтер келтіріледі.

«Магистранттарды педагогикалық даярлаудың теориялық негіздері» **бірінші бөлімінде** шет елдердегі және Қазақстан Республикасындағы магистранттарды педагогикалық даярлаудың ерекшеліктері, магистранттарды педагогикалық даярлаудың мазмұнын іріктеу принциптері сипатталады, сондай-ақ олардың педагогикалық даярлығы контекстіндегі жобалау қызметінің ерекшеліктері мен құрылымы ашылады.

«Педагогикалық даярлық үдерісінде магистранттардың жобалау қызметі мәдениетін қалыптастырудың теориялық-әдіснамалық негіздері» **екінші бөлімінде** аксиологиялық, когнитивтік-іс-әрекеттік, шығармашылық және рефлексивті компоненттерді, оның компоненттерін зерттеудің диагностикалық құралдарын қамтитын магистранттардың жобалау қызметі мәдениетінің мәні мен құрылымы анықталады және негізделеді, білім беру процесінде осы мәдениетті қалыптастыру моделі ұсынылады

«Педагогикалық даярлық үдерісіне магистранттардың жобалау қызметінің мәдениетін қалыптастыру бойынша тәжірибелік-эксперименттік жұмыс» **үшінші бөлімінде** магистранттардың жобалау қызметі мәдениетінің бастапқы деңгейінің нәтижелері ұсынылған, әзірленген модельді іске асыру бойынша педагогикалық эксперимент сипатталған, алынған эксперименттік деректерді талдау және түсіндіру негізінде оның тиімділігін бағалау жүргізіледі.

Қорытындыда зерттеу қорытындылары шығарылады, гипотезаны растайтын негізгі тұжырымдар тұжырымдалады.

Пайдаланылған дереккөздердің тізіміне 211 атау кіреді.

Қосымшада жобалау қызметінің теориялық негіздерін білуге арналған тест тапсырмаларын, енгізу актілерін және магистранттардың жобалау қызметін рефлексивті сүйемелдеу материалдарын қоса алғанда, зерттеудің толықтығы мен дұрыстығын қамтамасыз ететін қосымша материалдар бар.